

Världsandens fiende nr 1

Dysterkvisten
Arthur Schopenhauer
återintroduceras
av folkbildaren
Gunnar Fredriksson.
Svante Folin påpekar
att den gamle filosofen
svårigen kan förenas
med folkhemmet.

Mitt förhållande till Schopenhauer har varit passionerat. Man skulle med en tvivelaktig och snuskig metafor kunna säga, att jag blott fyllda femton blev intellektuellt deflorerad av den store pessimisten. Dessförinnan bestod min andliga meny av Biggles, Tusen och en Natt, Jack London och liknande. Den traumatiska händelsen inträffade, när jag av en slump snubblade över ett 96 sidors häfte – nummer ett i Björk & Börjessons enastående skriftserie *Berömda filosofer*. Författaren var Arthur Schopenhauer och titeln var *Om döden och det odödliga* – förord av John Landqvist och i översättning av Schopenhauerianen och förtifikationskassören C B E Corly.

Saklitteratur

Gunnar Fredriksson
Schopenhauer
Bonniers, 1996

Efter att ha läst häftet två gånger i sträck föll fjällen från mina ögon, tillvarons innersta väsen var en blind och vettlös vilja som slet sina myriadiska manifestationer i stycken. För att citera mästaren:

Det är så att man kan bli galen, när man beaktar att alla de överflödiga anordningarna i världen, de otaliga flammande stjärnorna i den oändliga rymden, vilka ingen uppeffrigt har ätt belysa världar, som blott äro skådeplatser för nöd och jämmer och som i bästa fall ingenting annat inbringa än leda, åtminstone att döms av den oss bekanta probertstenen. Ingen är mycket att avundas, otaliga att beklaga. Livet är ett pensum, som skall avarbetas. I den bemärkelsen är *defunctus* (hädanfaren) ett vackert uttryck.

Som synes filosoferar inte Schopenhauer i någon abstrakt, lidelsefri anda utan som en man, som finner sig i stark affekt över det skandalösa förhållandet "att tillvaron är en i grunden ohjälpligt bedrövlig, hopplöst disharmonisk och logiskt oförsvärbar historia" (Frans G Bengtsson). Schopenhauer polemiserar hänfyllt mot den metafysiska optimisten Leibniz vanföreställning, att vi lever i den bästa av alla tänkbara världar, genom att bärskt påpeka att vi bevisligen lever i den sämsta av dem – vore den blott grandet sämre skulle den överhuvudtaget inte kunna vara. Tillvaron är en elakartad penderfrelse mellan lidande och leda – vi fröjdar oss inte åt våra friska tänder men lider helvetiska kval över de sjuka. Om lyckan existerar, så är det i minneriket.

Schopenhauer har i trekvarts århundrade varit i det närmaste totalt förgäten. Hans mer eller mindre

rättrögn lärjungar Kirkegaard, Nietzsche och Wittgenstein har däremot givit upphov till varsin volymmässigt exploderande, akademisk industri. Det är därför glädjande att den hedervärde Gunnar Fredriksson, efter att ha betat av Russell och Wittgenstein, har ägnat sin folkbildarmåda åt den store pessimisten.

Bokens förtjänst ligger främst på det biografiska planet; Fredriksson är tyvärr alldeles för hyggelig för att kunna identifiera sig med en ärkecyniker och jubeleogist som Schopenhauer. Han föredrar att se filosofen som en vis och medlidsam europeisk humanist – inte en siffra rätt.

Trots sitt gigantiska intellekt och en brinnande åstundan att bli en världsfrånvärd asket, betedde han sig som en man med sinne för njutningar, för att inte säga som ett svin.

Arthurs föräldrar tillhörde förmodna köpmansläkter från Danzig. Fadern var en svärmodig voltaireian och anglofil, som innerligt avskydde Preussen. Modern var en kulturgam som höll litterär salong och skrev en massa obeskrivligt förfärliga och av samtiden uppskattade romaner.

Arthurs uppfostran var oortodox. 1797-99 vistades han i Paris och fadern var hänryckt när sonen vid hemkomsten nästan glömt sitt barbarska modersmål. Därefter sattes han på engelskt internat, där han reagerade mot skenheligheten och hyckleriet. För att göra fadern till viljes arbetade han två år som kontorist i en handelsfirma i Hamburg, vilket skulle visa sig synnerligen profitaibelt i framtida, privatekonomiska processer och förhandlingar.

1805 begick fadern självmord och sonen kunde med ett mindre arv på fickan göra vad han ville, filosofer. Han studerade naturvetenskap i Göttingen, varefter han flyttade till Berlin, där han vämjdes över dagens filosofsnillen Fichte, Schleiermacher och Hegel. Samtliga excellerade i att lägga ut dimbankar och förstöra det tyska språket. Sällan torde Hjalmar Söderbergs definition av filosofi varit mera adekvat: "Det systematiska missbruket av en enkort för ändamålet kreerad terminologi".

Handfull exemplar såldes

Vid trettio års ålder gav Schopenhauer ut sitt mästerverk *Die Welt als Wille und Vorstellung*, 1818. Extremt medveten om sin betydelse och luciferiskt arrogant väntade han sig att arbetet skulle mottas med uppsträckta armar. Naturligtvis blev det en patetisk flopp – en handfull exemplar försälldes utan skönjbar kritisk reaktion.

1820 blev Schopenhauer privatdocent i Berlin och insisterade på att hans föreläsningar skulle äga

Arthur Schopenhauer. Våra drifter gör oss oförmögna att se världen som den är, och det kanske är tur det. Skenföreställningen om världen benämner Schopenhauer med ett indiskt uttryck maya. Människan har att befria sig ifrån detta sken för att nå nirvana.

rum vid samma tidpunkt som supercharlatan Hegels. Hegel stod på toppen av sin ryktbarhet med Clausewitz och den prussiska officerselitens som entusiastiskt auditorium, vilket var begripligt, då han hävdade att den prussiska kasernstaten var världsandens slutstation. Schopenhauer hade tre åhorrare på första föreläsningen och två på den andra. Han gav upp och flyttade till Frankfurt, dit den filosofiska pesten aldrig nått, och levde där ett inrutat och misantropiskt ungarliv. 1844 utgav han andra och utvidgade upplagan av *Världen som vilja och föreställning*, där han vände sig till ännu ofödda generationer och ursäktar sig för att tvingas nämna namn, som de aldrig hört talas om, som Hegel.

1851 kom det väldiga, aforistiska verket med den kioskvältande titeln *Parerga och Paralipomena* (ungefär "överblivet och kasserat"), vilket blev en omedelbar succé och gjorde författaren till en kändis. Schopenhauer, som ansåg mänskligheten debil, blev glad som ett barn över den senkomna uppmärksamheten.

Den rabiate livsförnekaren och askesprisen var själv extremt hypokondrisk och paranoid; han sov med laddad pistol under huvudkudden och bodde på bottenvåningen, utifall det skulle brinna. Han åt på gourmetrestaurang och hade diverse sjabbiga könrelationer. Han var gråsljuk, sniken och kolerisk – en gång kastade han ut en äldre, pladdrande sömnerska

en i sig", om vilka det definitionsmässigt var omöjligt att veta något. Schopenhauer ansåg för sin del att han mycket väl visste vad som lurade bakom *mayas* slöja, nämligen viljan. Tinget i sig är alltså en rå vilja, ett ändlöst, blint och meningslöst strävande. Världsviljan objektiviterar sig i myriader av konkurrerande individer, vars liv består av evig kamp och lidande. Hela denna mardröm är fullkomligt meningslös och synnerligen pålagsam.

Hinduism och buddhism

Dagens "själviska gen"-perspektiv utgör en kuslig bekräftelse på Schopenhauers vision av livet. Vårt predikament är således absurt och prognosen hopplös. Schopenhauer, som var en av de första europeerna som tog hinduiskt (Upanishaderna var hans favoritbok) och buddistiskt tänkande på allvar, ansåg att det enda eftersträvsvärda målet var *Nirvana*, det vill säga upplösning i alltet. I denna viljedrivna värld intog föruftet en synnerligen marginell position. Det var en flämtande talgdank i könskörtlar-nas våld. Sexualaktens spasmodiska vettlöshet var själva emblemet för viljans terrorregim. Om vi lade ner lika mycket förnuft och förtänksamhet vid avlandet, som vi gör när vi köper nya skor, skulle det knappast finnas några barn. Schopenhauer hade en mycket infektad påle i köttet och försökte besvärja sina ofilosofiska lustar med ett mantra om kvinnorns estetiska mindervärdighet:

Detta lågvuxna, smalskuldrade, bredhöftade och korbenta släkte kan blott den kalla skönt, som genom fortplantningsdriften fått sitt förnuft insvept i dimmor; i denna drift följer sig nämligen hela denna skönhet.

Tydligt tog kvinnorna denna diatriba *ad notam*, eftersom de idag merendels är storvuxna, långbenta, smalhöftade och bredaxlade. Huruvida filosofen skulle uppfatta detta nya kvinnoideal som en förbättring undandar sig mitt ringa förstånd.

Schopenhauer är ett prima exempel på riktigheten av sin egen filosofi. Trots sitt gigantiska intellekt och en brinnande åstundan att bli en världsfrånvärd asket, betedde han sig som en man med sinne för njutningar, för att inte säga som ett svin. Likväl är han en omisslig beledsagare för varje någorlunda insiktsfull människa, som kravlar över historiens slaktbänk.

Ingenting är så deprimerande som optimism – prelater som mumlar om Guds otgrundliga vägar, filosofobabel om förutbestämda harmonier och världsandens grandiosa, prussiska själviskt, för att inte tala om alla Pollyannor med megafon. För att citera Vilhelm Ekelund:

Pessimismen verkar skadebringande och förstörande endast när den stannar ur ett svagt, slappt gemyt. Det starka livsfråket har en tändande, eggande verkan. Inom de högsta alstren av den isländska diktningen sjunger en vinande ton av härdnackat, desperat trots mot livets makt och meningslöshet.